

KS. PIOTR PETRYK

BISKUP MARIAN FULMAN (1918-1945)
JAKO PROMOTOR ŻYCIA LITURGICZNEGO
W DIECEZJI LUBELSKIEJ

Biskup Marian Leon Fulman objął stolicę biskupią w Lublinie 1 grudnia 1918 r. Został entuzjastycznie przywitany przez społeczeństwo tego miasta¹. Przy obejmowaniu rządów w diecezji lubelskiej napisał list, w którym podkreślił doniosłość tego wydarzenia: „Niewypowiedziane dzięki składam Najwyższemu, iż ani polityka ziemska, ani ręka wrogów i gnębieli wiary, jak to dawniej bywało, nie wtrąciła się samowolnie do mego powołania na biskupstwo. Po raz pierwszy od wielu wieków w Polsce władza świecka nie wywarła wpływu na tak doniosłą sprawę”².

Przed nowym biskupem jawił się ogrom zadań związanych z organizowaniem życia kościelnego po wielu latach rosyjskiej niewoli, naznaczonych restrykcjami wobec Kościoła katolickiego. Wielkość wyzwań czekających na nowego biskupa powiększyły zniszczenia wojenne oraz czteroletni *vacat* na stolicy biskupiej w Lublinie.

Duży był wkład bpa Fulmana w organizację życia liturgicznego i promocję różnych form pobożności ludowej. Wydał wiele zarządzeń porządkujących tę dziedzinę życia kościelnego. W tym celu 24 grudnia 1918 r. powołał do życia urzędowe pismo „Wiadomości Diecezjalne Lubelskie” (WDL)³. W swoim pasterzowaniu oparł się przede wszystkim na dziekanach. Pierwsze zebranie dziekanów zorganizował w Lublinie już 9 stycznia 1919 r.⁴ W 1928 r. zwołał

Ks. dr PIOTR PETRYK – adiunkt Katedry Teologii Liturgii w Instytucie Teologii Pastoralnej KUL; adres do korespondencji: 21-008 Tomaszowice; e-mail: p.petryk@kuria.lublin.pl

¹ *Ingres J.E. ks. biskupa Mariana Fulmana*. WDL 1918 nr 1 s. 27.

² M. L. F u l m a n. *List Biskupa Fulmana przy obejmowaniu diecezji*. WDL 1919 nr 1 s. 1-19.

³ Por. Z. S z o s t a k. *Wiadomości – 90 lat w służbie Kościołowi Lubelskiemu*. WDL 2008 nr 4 s. 745.

⁴ Zob. E W a l e w a n d e r. *Biskup Marian Leon Fulman (1866-1945)*. W: *W duchu i prawdzie (1805-2005). Wybrane sylwetki kościoła lubelskiego (1805-2005)*. Red. H. Misztal. Lublin 2005

synod diecezjalny, który uporządkował diecezjalne prawo dotyczące liturgii⁵. Dzięki zabiegom biskupa Fulmana zostało erygowanych 7 dekanatów, założono 86 parafii oraz wybudowano ponad 40 kościołów. W 1929 r. dla Seminarium Duchownego w Lublinie uzyskała prawa wyższej uczelni⁶.

Prezentacja aktywności biskupa Fulmana w dziedzinie kultu przerasta szczerze ramy tego opracowania, dlatego obejmuje ono przede wszystkim tematykę roku liturgicznego.

1. OKRES WIELKIEGO POSTU

Biskup Fulman szybko zauważał nieprawidłowe praktyki związane ze świętowaniem Wielkanocy. Jego zarządzenia dotyczyły w pierwszym rzędzie Wielkiej Soboty. Wydał duszpasterzom zakaz święcenia pokarmów po domach, uzasadniając to biedą i niedostatkami materialnymi społeczeństwa. Drugim powodem była praktyka zbyt wczesnego sprawowania – jak wówczas mówiono – nabożeństwa wielkosobotniego, a także niedbały sposób jego celebracji. W trosce o jak najliczniejszy udział wiernych zarządził, aby rozpoczynano je najwcześniej o godzinie 8 rano. Zdarzało się, że liturgię tę rozpoczynano o godzinie 6 rano, całą zaś wielką sobotę księża przeznaczali na wyjazdy związane ze święceniem pokarmów.

Liturgia ta obejmowała następujące elementy: poświęcenie ognia, poświęcenie paschału, śpiew *Exultetu*, czytania ze Starego Testamentu, poświęcenie wody chrzcielnej, leżenie krzyżem, uroczysta Msza i Nieszpory. Na zakończenie duszpasterze powinni wygłosić kazanie.

Biskup zachęcał również do tego, aby przywrócić Wielką Sobotę jako dzień sprawowania sakramentu chrztu: „Niech kapłani tę piękną uroczystość – apelował – postarają się wskrzesić w ten sposób, aby zachęcić rodziców uszczęśliwionych narodzinami w tym czasie niemowląt, do ochrzczenia swych dzieci właśnie w ten święty dzień”⁷. Wskazywał, że poświęcenie pokarmów powinno być organizowane zbiorowo i złączone z odpowiednim przemówieniem oraz zaproszeniem wiernych na adorację do kościoła, w czasie której duszpasterz powinien być obecny⁸.

s. 142-146; W. Piwoński. *Formy duszpasterstwa parafialnego w Polsce Odrodzonej (1918-1939)*. W: *Kościół w II Rzeczypospolitej*. Red. Z. Zieliński i S. Wilk. Lublin 1980 s. 129-148.

⁵ *Synodus Dioecesis Lublinensis. Prima*. Lublin 1928.

⁶ Zob. Walewander. *Marian Leon Fulman* s. 146

⁷ M. L. Fulman. *Wielka sobota a święcenie potraw*. WDL 1920 nr 2-3 s.57

⁸ Tamże s. 58.

W zakresie form pobożności ludowej, właściwych temu okresowi, bp Fulman starał się upowszechniać nabożeństwo Gorzkich Żali i Drogi Krzyżowej. W 1920 r. nakazał śpiew Gorzkich Żali w każdym kościele, przy którym rezyduje duchowny. Powinno odbywać się przy wystawionym Najświętszym Sakramencie⁹. Wskazywał, że niedopuszczalne jest łączenie tego nabożeństwa z sumą, bo jego celem jest zgromadzenie wiernych na modlitwę w niedzielne popołudnie lub umożliwienie uczestnictwa w modlitwie tym, którzy nie mogli wziąć udziału we Mszy św. w godzinach rannych¹⁰. Nabożeństwo Gorzkich Żali należy łączyć z kazaniem o męce Zbawiciela. Gdy wierni śpiewają Gorzkie Żale w czasie Mszy św., to wówczas duchowny po jej zakończeniu powinien zostać przy ołtarzu aż do zakończenia tego nabożeństwa¹¹.

Wprowadził na stałe odprawianie w piątki Wielkiego Postu Drogi Krzyżowej, która winna kończyć się nauką i błogosławieństwem Najświętszym Sakramentem¹².

Zachował się opis przebiegu uroczystości Wielkiego Tygodnia w katedrze lubelskiej. W 1939 r. Msza rezurekcyjna rozpoczęła się w niedzielę o godz. 8. Uczestniczyli w niej: wojewoda, prezydent miasta, korpus oficerski i kompania honorowa. Sumę w niedzielę wielkanocną celebrował bp Fulman. W Wielki Czwartek, Piątek i Sobotę tzw. Ciemna Jutrznia była celebrowana w katedrze lubelskiej o godz. 16¹³.

2. OKRES BOŻEGO NARODZENIA

Biskup Fulman promował obchody liturgiczne, a przede wszystkim różne formy pobożności ludowej okresu Bożego Narodzenia. W 1935 r. biskup polecił, aby obchód poświęcony Świętej Rodzinie był zorganizowany w każdej parafii uroczyście, zwłaszcza nauki i kazania w tym dniu powinny podkreślać znaczenie i obowiązki rodziny chrześcijańskiej¹⁴.

Zgodnie z jego zaleceniem, wydanym w 1919 r., nabożeństwo na zakończenie roku powinno mieć charakter ekspiacyjny z wystawieniem Najświęt-

⁹ M. L. Fulman. *Gorzkie żale*. WDL 1920 nr 1 s. 7.

¹⁰ *Z konferencji dziekanów*. WDL 1921 nr 1 s. 20.

¹¹ M. L. Fulman. *Rozporządzenia i wskazówki duszpasterskie*. WDL 1920 nr 1 s. 7-8.

¹² *Droga Krzyżowa*. WDL 1933 nr 2 s. 59-60.

¹³ *Uroczystości Wielkanocne w katedrze lubelskiej*. WDL 1939 nr 5 s. 20.

¹⁴ M. L. Fulman. *Uroczystość Św. Rodziny*. WDL 1935 nr 10 s. 362-363.

szego Sakramentu i odpowiednim kazaniem. Jeżeli byłoby sprawowane rano, to powinno być połączone z Mszą św., jeśli natomiast wieczorem to z Nieszporami. Na zakończenie winna być śpiewana pieśń *Przed oczy Twoje Panie* oraz *Te Deum*. W dzień Nowego Roku biskup zalecał intronizację Chrystusa jako Króla. Zachęcał do urządzenia tego dnia całodziennej adoracji Najświętszego Sakramentu, odmówienie Litanii do Najświętszego Serca Pana Jezusa po Sumie i Nieszporach oraz aktu ofiarowania rodzaju ludzkiego Sercu Pana Jezusa autorstwa papieża Leona XIII.

Dla integracji różnych środowisk starano się wykorzystywać zwyczaj organizowania spotkań opłatkowych. Anonimowy autor w 1931 r. przekonywał, że „opłatek zorganizowany na każdej wsi i dobrze przygotowany może być jednym z potężnych środków do odnawiania ducha Chrystusowego w naszym społeczeństwie”¹⁵. Podobne zdanie wyrażano cztery lata później¹⁶. Zauważano rozwój różnych zwyczajów okresu Bożego Narodzenia: „żłobki i szopki w kościołach coraz bardziej spotykane. Poza kościołem grano jasełka, herody i inne przedstawienia, łamano się również opłatkiem, nie tylko w rodzinach, ale i organizacjach religijnych i o charakterze świeckim”¹⁷.

Praktyki pobożności ludowej okresu Bożego Narodzenia rozwijały się intensywnie w całej diecezji. W 1930 r. odnotowano: „jasełka na prowincji są nowością i dopiero dzięki S.M.P. [Stowarzyszenie Młodzieży Polskiej] zaczynają się rozpowszechniać”¹⁸. Często wzbudzały ducha patriotyzmu. Na przykład w Zemborzycach miały „charakter polski” z przesłaniem „o nieprzeciętnym znaczeniu dla życia”¹⁹. Urządzano wieczory kolęd, połączone z kwestą na dzieła miłosierdzia²⁰.

Biskup dużą uwagę zwracał na praktykę duszpasterskich odwiedzin parafian przez proboszczów. Prawo synodalne z 1928 r. porządkowało tę praktykę, zwaną wizytacją pasterską lub kolędą²¹. Była ona przede wszystkim obowiązkiem proboszcza. Jedyne w wyjątkowych przypadkach mógł ją przeprowadzać wikariusz. Służyła rozpoznaniu stanu duchowego i materialnego parafii. Porządek wizyty duszpasterskiej określono następująco: pozdrowienie *Pax huic domui et omnibus habitantibus in ea*; pozdrowienie

¹⁵ *Opłatek w organizacjach*. WDL 1930 nr 8 s. 25.

¹⁶ *Wspólny opłatek w organizacjach religijnych*. WDL 1934 nr 5 s. 410.

¹⁷ *Z okazji Świąt Bożego Narodzenia*. WDL 1931 nr 1 s. 18.

¹⁸ *Jasełka*. WDL 1930 nr 1 s. 26

¹⁹ Tamże.

²⁰ *Wieczór kolęd i pieśni ludowych*. WDL 1936 nr 2 s. 75.

²¹ *Synodus Dioecesis Lublinensis. Prima. Appendices*. Lublin 1928 s. 64-66.

mieszkańców: „Niech będzie pochwalony Jezus Chrystus”; umieszczenie na stole krzyża, który przynosił ksiądz; modlitwa *Asperges me* i pokropienie wodą święconą; rozmowa na tematy duszpasterskie (uczestniczenie we Mszy niedzielnej, korzystanie z sakramentu pokuty, znajomość zasad wiary u dzieci i młodzieży, przynależność do stowarzyszeń i organizacji, korzystanie z prasy, zjawiska patologiczne); na zakończenie kapłan wręczał obrazki lub medaliki, podawał wszystkim krzyż do ucałowania i pozdrawiał wszystkich: „Niech będzie pochwalony Jezus Chrystus”. Duszpasterz powinien odwiedzać domy ubrany w komżę, białą stułę oraz mieć ze sobą krzyż i rytuał.

3. OBCHÓD NIEDZIELI

Biskup Fulman był przeświadczony o potrzebie rozwijania życia eucharystycznego. Po okresie rozbiorów i zakończeniu pierwszej wojny światowej musiał zmierzyć się w diecezji lubelskiej z brakiem kapłanów oraz słabo rozwiniętą siecią parafialną. Zabiegał o to, by w niedziele w każdym kościele były sprawowane dwie Msze św. Dbał o rozwoju kultu eucharystycznego.

3.1. CZĘSTOTLIWOŚĆ MSZY ŚWIĘTYCH

Rządca diecezji lubelskiej w 1919 r. wydał dekret, nakazujący, aby w kościołach, w których posługuje dwóch duszpasterzy, oprócz sumy, była sprawowana w każdą niedzielę druga Msza św. W czasie jej trwania wierni mogli śpiewać Godzinki lub pieśni nabożne. Po Mszy obowiązkowo powinna być czytana Ewangelia i wygłoszona nauka trwająca 10-15 minut. Msza ta winna być sprawowana o ustalonej na stałe godzinie. Jeżeli w parafii jest jeden duchowny, powinien wystąpić o pozwolenie binacji²². W 1922 r. biskup ponowił zarządzenie w tej sprawie, nadając mu jeszcze bardziej obligatoryjny charakter. Postanowił, aby w parafiach, gdzie są dwaj duchowni, zawsze była sprawowana w niedziele i święta oprócz sumy, druga Msza św. o godzinie 9 lub 9.30²³. Wierni w czasie jej trwania powinni śpiewać Godzinki albo pieśni kościelne. Duszpasterze powinni na tę Mszę szczególnie gromadzić dzieci²⁴.

Zobligował duchownych pracujących w parafiach do codziennego sprawowania Mszy św.: „Zaniedbanie się bowiem kapłanów w tym względzie –

²² *Msze święte rano*. WDL 1919 nr 4 s. 99.

²³ M. L. Fulman. *Ranna Msza święta w dni świąteczne*. WDL 1922 nr 5 s. 225.

²⁴ Tamże.

uzasadniał – przywiódłoby parafię stopniowo do zupełnej ruiny duchowej, bo jakże wierni ciągnęliby do sakramentów świętych i do P[ana] Jezusa w Najświętszym Sakramencie, gdyby sam kapłan, przewodnik duchowy do Chrystusa nie ciągnął”²⁵.

W 1924 r. bp Fulman wydał dekret, którego celem było ujednoczenie Służby Bożej w całej diecezji. Postanowił, że suma w niedzielę powinna rozpoczynać się o godz. 10.30 (gdy stosuje się aspersion, procesję czy wygłasza zapowiedzi). Gdy tych elementów nie ma, to powinna się rozpoczynać o godz. 11, a zakończyć się o 12.30. Kazanie nie może być dłuższe niż pół godziny. Ogłoszenia i zapowiedzi powinny być wykonane przed kazaniem. Początek drugiej Mszy św. wyznaczył na godzinę 9 rano, po niej następowała Ewangelia i kazanie²⁶.

Jednakże widać, że ta praktyka w życie diecezji nie wchodziła łatwo, bo raz jeszcze 7 września 1929 biskup przypominał o potrzebie drugiej Mszy św.²⁷. Pewne nieprawidłowości związane z obecnością duszpasterza w parafii i celebracją liturgii w niedziele musiały się zdarzać, skoro w 1929 r. biskup wydał zalecenie, w którym nakazuje duszpasterzom sprawowanie Mszy św. we własnym kościele parafialnym przed wyjazdem na uroczystości odpustowe. Opuszczanie sumy lub zmianę godziny jej rozpoczęcia określił jako niedopuszczalne. Msza św. powinna być sprawowana w porze dogodnej dla wiernych²⁸. Duchowny mógł binować sumę odpustową po celebracji we własnej parafii. Przy tej okazji biskup dodał wskazanie, ażeby księża troszczyli się o regularność Służby Bożej w parafiach: „Dla dobra religijnego wiernych i w celu krzewienia pobożności, a z nią związanej Komunii św. zobowiązujemy wszystkich proboszczów i rektorów kościołów naszej diecezji, aby regularnie i punktualnie o oznaczonej godzinie odprawiali Mszę św. nie tylko w dni świąteczne, ale także w powszechne”²⁹.

3.2. NABOŻEŃSTWA W NIEDZIELE

Już w latach 1906-1908 odbyły się spotkania księży dziekanów, których celem było ustalenie porządku nabożeństw w niedziele. Wypracowały one postulaty, które odzwierciedlały aktualną sytuację oraz zapotrzebowanie

²⁵M. L. Fulman. *Msza święta codzienna a stypendia*. WDL 1924 nr 1 s. 24.

²⁶T e n ż e. *Porządek nabożeństw świątecznych*. WDL 1924 nr 3 s. 46.

²⁷T e n ż e. *Msza święta - II rano*. WDL 1929 nr 7 s. 158-159.

²⁸Tamże s.159.

²⁹T e n ż e.. *Odprawianie codzienne Mszy świętej w kościołach*. WDL 1925 nr 5 s. 130.

wiernych. Uzgodniony wówczas porządek Służby Bożej przedstawiał się następująco: w wigilie niedziel i świąt (jeśli taki zwyczaj istniał) duszpasterze sprawowali Nieszpory. Następnego dnia o godz. 8 winna rozpoczynać się Jutrznia, potem należało odmówić modlitwy poranne, odśpiewać Godzinki o Niepokalanym Poczęciu NMP oraz Różaniec lub Koronkę. W tym samym czasie, jeżeli w kościele pełnili służbę dwaj duszpasterze, jeden z nich miał celebrować Mszę czytaną. O godz. 10.30 następowała antyfona, aspersja, procesja i nauka katechizmowa, poprzedzona pacierzem, który składał się z „Ojczy nasz”, „Zdrowaś Mario”, Składu Apostolskiego, przykazań Bożych i kościelnych, głównych prawdy wiary, siedmiu sakramentów świętych, warunków sakramentu pokuty oraz aktu wiary, nadziei i miłości. Po zakończeniu nauki katechizmowej celebrowano uroczystą sumę. W porze popołudniowej o godzinie 15 (zimą) i o 16 (latem) śpiewano Różaniec lub Koronkę, odmawiano modlitwy wieczorne z pokropieniem ludu³⁰. Trzeba zauważyć, że Pierwsze Nieszpory w latach dwudziestych i trzydziestych prawie zanikły, odbywały się jedynie w niektórych parafiach i to w najbardziej uroczyste dni³¹.

W 1923 r. biskup zatwierdził jednolity dla całej diecezji lubelskiej porządek nabożeństw w niedzielne popołudnie. Zarządził, aby w poszczególne niedziele miesiąca zamiast łacińskich Nieszporów (niezrozumiałych dla ludu) urządzać nabożeństwa bardziej zrozumiałe dla wiernych. W pierwszą niedzielę miesiąca zalecił urządzenie wystawienia Najświętszego Sakramentu lub odśpiewanie Litanii do Najświętszego Serca Pana Jezusa; w drugą niedzielę miesiąca odbywało się nabożeństwo różańcowe i odmawiano Litanie do Matki Bożej; w trzecią śpiewano Litanie do Najświętszego Imienia Jezus; czwarta niedziela miesiąca poświęcona była kultowi św. Józefa i odmawiano litanie do tego Świętego. Jeśli w miesiącu wypadła piąta niedziela, wówczas modlono się Litanie do Wszystkich Świętych³². W 1922 r. biskup uporządkował zasady postępowania się litaniami. Przypominał, że Stolica Apostolska zatwierdziła do publicznego wykorzystania kilka litanii: do Wszystkich Świętych, do Imienia Jezus, do Serca Jezusowego, do Najświętszej Maryi Panny, do św. Józefa i zabronił odmawiać publicznie inne³³.

W następnym roku biskup lubelski raz jeszcze przypominał zasady organizowania nabożeństwa niedzielnych. Postanowił, że Nieszpory lub inne

³⁰ Por. J. Marczewski, *Życie religijne. W: Dzieje Archidiecezji Lubelskiej (1805-2005)*. Red. M. Zahajkiewicz. Lublin 2005 s. 145.

³¹ Por. tamże s. 151; AAL Rep 60 A 189, k 300 r; Rep 60A s. 303.

³² M. L. Fulman. *Nabożeństwa niedzielne popołudniowe*. WDL 1923 nr 2 s. 42.

³³ M.L. Fulman. *Jakie litanie w kościołach dozwolone*. WDL 1922 nr 2 s. 64-65.

nabożeństwo popołudniowe od Wielkanocy do 31 października winny być sprawowane o godz. 16, od uroczystości Wszystkich Świętych do Wielkanocy o godz. 15. Godzinki powinny być śpiewane stale o godz. 8 albo podczas pierwszej Mszy św. z towarzyszeniem organów. Różaniec należy śpiewać częściowo rano, a częściowo przed Nieszporami. Katechizm z dziećmi powinien być prowadzony od Wielkanocy do końca września w każdą niedzielę przed lub po Nieszporach³⁴.

3.3. PIERWSZA KOMUNIA ŚW.

Praktykę Pierwszej Komunii św. dzieci bp Fulman kształtował w diecezji lubelskiej na podstawie nauczania Piusa X o wczesnej Komunii św., zawartego w dekrecie z 28 sierpnia 1910 r. *Quam singulari*³⁵. Można uznać, że był promotorem wdrażania w życie Kościoła lubelskiego nauczania papieskiego w tym względzie. Papież ten postanawiał, że dzieci powinny przystępować po raz pierwszy do stołu eucharystycznego w wieku siedmiu lat.

Biskup zalecał duszpasterzom poznanie nauczania papieża. Stwierdzał: „Dotychczasowa praktyka nasza w Polsce nie odpowiada myśli Kościoła świętego i przeznaczeniu Komunii w dziedzinie życia nadprzyrodzonego w okresie życia dziecięcego. Stanowczo za późno zwykło się dzieci doprowadzać do P[ana] Jezusa”³⁶. Poleca, aby duszpasterze poświęcili więcej uwagi dzieciom: „Trzeba się zająć dziećmi w sposób staranny, a niezawodnie umiemy pracę, bo świat dziecięcy ma to do siebie, że kto się do niego zbliża, tego on pociąga potężnie”³⁷. W następnym roku zauważyła zaniedbania: „Dzieci starsze i zaniedbane puszcza się beztrudnie do sakramentów lub się je odtrąca, że się rzekomo nie chciały przygotować. [...] To nieszczęście duchowe ciężkim brzemieniem spoczywa na sumieniu ich duszpasterza niedbałego”³⁸. W 1928 r. pierwszy synod diecezji lubelskiej ustalił wiek 10 lat jako górną granicę przystępowania do Pierwszej Komunii św.³⁹

Pojawiały się inicjatywy duszpasterskie, które promowały wczesne przystępowanie dzieci do tego sakramentu. W parafii p.w. św. Pawła w Lublinie

³⁴ M. L. Fulman. *Porządek nabożeństw świątecznych*. WDL 1924 nr 3 s. 46.

³⁵ Pius X. *Dekret „Quam Singulari” o wieku dzieci do pierwszej Komunii św.* WDL 1921 nr 2 s. 39-48.

³⁶ M. L. Fulman. *Pierwsza Komunia dzieci*. WDL 1921 nr 5 s. 45-48.

³⁷ Tamże s. 48.

³⁸ Tenże. *Nauczanie dzieci katechizmu*. WDL 1922 nr 7 s. 66.

³⁹ Zob. *Synodus Dioecesis Lublinensis. Prima*. Lublin 1928 s.24..

w dniach 14 i 15 września uczczono 25 rocznicę dokumentu papieskiego *Quam singularii*. 15 września dzieci z klas II szkół powszechnych w Lublinie przystąpiły po raz pierwszy do Komunii św. Rangę tego wydarzenia podkreśliła obecność pasterza diecezji⁴⁰.

4. UROCZYSTOŚCI PAŃSKIE

Biskup Fulman w szczególny sposób troszczył się o rozwój życia eucharystycznego, stąd wynikała jego troska o rozkwit uroczystości Bożego Ciała, a także promocja kultu Najświętszego Serca Pana Jezusa. W czasie jego rządów w diecezji lubelskiej zostało wprowadzone święto Chrystusa Króla. Wydał wiele zaleceń, które sprawiły utrwalenie tego obchodu w diecezji lubelskiej.

4.1. UROCZYSTOŚĆ BOŻEGO CIAŁA

Biskup Fulman pragnął przywrócić blask uroczystości Bożego Ciała. W związku z tym polecił, aby w każdej parafii powołać komitet, którego zadaniem byłaby organizacja tej uroczystości. Duszpasterze powinni zaprosić do jego składu przedstawicieli różnych związków, instytucji, wiosek, służby folwarcznej. Do udziału w procesji należy włączyć lokalne orkiestry i chóry. Procesja powinna wyjść na drogi i ulice. Urządzanie procesji w obrębie terenu kościelnego było pozostałością po czasach zaborów. Wówczas mogły się odbywać jedynie pod ścisłą kontrolą organów państwa rosyjskiego⁴¹.

W 1931 r. w uroczystościach Bożego Ciała w Lublinie uczestniczył prezydent Rzeczypospolitej Ignacy Mościcki⁴². W swym przemówieniu Biskup

⁴⁰ *Dzieci lubelskie uczcily 25-letnią rocznicę encykliki Quam Singulari Piusa X*. WDL 1935 nr 10 s. 300-301. 14 września dzieci przystąpiły do sakramentu pokuty, natomiast 15 września porządek spotkania był następujący: 1. Komunia święta; 2. Msza, która sprawował bp Marian Fulman i podczas której dzieci śpiewały pieśni kościelne; 3. Po Mszy biskup wygłosił kazanie skierowane przede wszystkim do rodziców; 4. Odnowienie przyrzeczeń chrztu św.

⁴¹ Por. M a r c z e w s k i. *Życie religijne* s.150-151. Autor zaznacza, że w drugiej połowie XIX wieku urządzenie wszelkich procesji dostało się po ścisły dozór władz zaborczych. Wszystkie uchybienia traktowano jako zakłócenie porządku społecznego.(np. od 1880 r. z nakazu władz powiatu chełmskiego na procesje poza terenem kościelnym potrzeba było zgody urzędu. Administrator parafii Milejów za zorganizowanie procesji w Dni Krzyżowe bez zgody władzy został ukarany finansowo. Po odzyskaniu niepodległości nastąpiła swoboda kultu to jednak w wielu parafiach siłą przyzwyczajenia organizowano procesje tylko po terenie kościelnym.

⁴² *Boże Ciało*. WDL 1931 nr 5 s. 192-193. Według sprawozdawcy do pierwszego ołtarza biskupa prowadził prezydent i minister Kozłowski; do drugiego wojewoda Świdziński i generał

powiedział do Prezydenta: „Nie mogłeś obrać piękniejszego dnia dla ukazania się wśród wiernego ludu rozmodlonego. Ty razem z nim skłaniasz czoło i zginasz kolano przed Bogiem w Eucharystii. Czyż w tej chwili może być lepszy i wierniejszy obraz naszej Ojczyzny”⁴³.

Z czasem obchody Bożego Ciała stawały się coraz bardziej okazałe⁴⁴. W 1936 r. procesję Bożego Ciała w Lublinie prowadził bp Adolf Jełowicki. Po raz pierwszy procesję zorganizowała wówczas parafia wojskowa oraz ojcowie jezuici z Kolegium Bobolanum. Ołtarze zostały przygotowane przez przedstawicieli następujących środowisk: harcerzy z Gimnazjum im. ks. Stanisława Staszica, żandarmerii, 8 Pułku Legionów oraz Szkoły Budownictwa. Uczestniczyła w niej cała załoga wojskowa, orkiestra oraz sztandary wojskowe⁴⁵.

4.2. KULT NAJŚWIĘTSZEGO SERCA JEZUSA

Na początku biskupiej posługi pasterz diecezji wydał dekret, który zachęcał do kultu Najświętszego Serca Pana Jezusa w miesiącu czerwcu. Najistotniejsze przesłanie tego zarządzenia było następujące: w czerwcu we wszystkich kościołach parafialnych należy sprawować nabożeństwo do Najświętszego Serca Pana Jezusa. Jeśli nie jest możliwe codziennie, to powinno być sprawowane przynajmniej w niedziele i święta po Nieszporach lub zamiast Nieszporów. Porządek tego nabożeństwa powinien być następujący:

- Nieszpory o Najświętszym Sercu Pana Jezusa;
- śpiew Litanii do Najświętszego Serca Pana Jezusa;
- poświęcenie całego rodzaju ludzkiego Najświętszemu Sercu Pana Jezusa, przepisane przez Leona XIII;
- modlitwa za Kościół, Ojczyznę, Ojca Świętego i wszystkich grzeszników;
- wystawienie Najświętszego Sakramentu mogło odbywać się w monstrancji lub mniej uroczysto przy otwartym tabernakulum albo w puszce;
- procesja ze śpiewem *Witaj krynico dobra wszelkiego*;
- na zakończenie dowolny śpiew do Serca Pana Jezusa⁴⁶.

Dobrodzicki; do trzeciego prezes sądu apelacyjnego pan Sekutowicz i pan Piechota; do czwartego kurator Bugajski pan Dylewski; do katedry włościanie. Śpiew w katedrze wykonywały połączone chóry parafii lubelskich, przy ołtarzach chór Seminarium Duchownego i chór „Lutnia”.

⁴³ M. L. Fu l m a n. *Przemówienie do Pana Prezydenta w katedrze*. WDL 1931 nr 6 s. 182.

⁴⁴ *Uroczystość ku czci Bożego Ciała*. WDL 1932 nr 6 s. 193

⁴⁵ *Procesja Bożego Ciała w Lublinie*. WDL 1936 nr 6-7 s. 223-224.

Czerwiec ku czci Najświętszego Serca Jezusowego. WDL 1919 nr 6 s. 170-171.

W 1922 r. bp Fulman wydał normy dotyczące kultu Najświętszego Serca Pana Jezusa w pierwszy piątek miesiąca. Nabożeństwo w ten dzień musiało zawierać następujące elementy:

- wystawienie Najświętszego Sakramentu;
- Msza św. o Najświętszym Sercu Pana Jezusa;
- po Mszy należało odmówić Litanię do Serca Pana Jezusa i akt ofiarowania się Sercu Jezusowemu według formuły Leona XII; można było posłużyć się innym aktem poświęcenia znajdującym się w *Zbiorku Modlitw*, wydanym przez jezuitów w Krakowie;
- śpiewy: *Suplikacje* i *Tantum ergo*;

Taki porządek modlitw został zatwierdzony dla wszystkich kościołów diecezji lubelskiej.

4.3. UROCZYSTOŚĆ CHRYSYTA KRÓLA

Uroczystość Chrystusa Króla Wszechświata zostało ogłoszone jako rezultat Roku Jubileuszowego 1925⁴⁷. Fakt ten przyjęto w diecezji lubelskiej z dużym entuzjazmem. Papież podał motywy ustanowienia tej uroczystości: „Nakazujemy przeto całemu światu katolickiemu czcić Chrystusa Króla, pragniemy przez to zaradzić potrzebom naszych czasów i przeciwstawić najskuteczniejsze lekarstwo zarazie, które społeczeństwo ludzkie zatrąwa. [...]. Poczęto bowiem przeczyć panowaniu Chrystusa nad wszystkimi narodami. Odmawiano Kościołowi, od Chrystusa samego przychodzącemu prawa nauczania ludzi, nadawania ustaw, kierowania narodami, w tym oczywiście celu by doprowadzić je do szczęścia wiekuistego”⁴⁸.

Przed pierwszym obchodem tej uroczystości, który został wyznaczony na ostatnią niedzielę października, biskup lubelski wystosował płomienny apel do całego duchowieństwa: „Wzywamy nasze Duchowieństwo do urządzania tej uroczystości we wszystkich świątyniach w sposób niebywale wspaniały. Obok wystawienia Najświętszego Sakramentu w monstrancji na sumach i popołudniowych nabożeństwach, polecamy przygotować wiernych szeregiem nauk uprzednich i w sam dzień uroczysty, aby tym sposobem pociągnąć jak największe ilości wiernych do obchodu a zwłaszcza do godnego przyjęcia w tym dniu Komunii św.”⁴⁹.

⁴⁷ WDL 1926 nr 3 s. 65-78.

⁴⁸ Tamże s. 65-78.

⁴⁹ M. L. Fulman. *Uroczystość P.N. Jezusa Chrystusa Króla*. WDL 1926 nr 7 s. 194-196.

Z czasem dzień ten stał się świętem patronalnym Akcji Katolickiej: „Pragnie też Stolica Apostolska – pisał pasterz diecezji lubelskiej – aby ten dzień był szczególnym świętem Akcji Katolickiej, jej celem jest szerzenie i gruntownie Królestwa Chrystusowego w społecznym i osobistym życiu narodów. [...] Wszystkie stowarzyszenia i bractwa niech urządzają swe posiedzenia lub akademie ku czci królowania Chrystusa w rodzinach i w narodzie”⁵⁰. W tę uroczystość w 1931 r. ze wszystkich parafii lubelskich przybyły pielgrzymki do katedry. Program pielgrzymki obejmował wspólny Różaniec oraz kazanie bpa Fulmana na temat królowania Chrystusa w umysłach i sercach wiernych⁵¹.

Również w parafiach poza Lublinem obchodzono tę uroczystość zgodnie z zaleceniem Biskupa. Na konferencji dekanalnej 17 września 1931 r. księża z dekanatu krasnostawskiego i turobińskiego podjęli decyzję o zorganizowaniu w niedzielę Chrystusa Króla manifestacji wiary mężczyzn z całego powiatu Krasnystaw⁵². W 1932 r. hasło obchodu tej uroczystości było następujące: „Walka z bezwstydem i pornografią w duchu i obrazku”. Zdecydowano, aby realizować to zadanie na dwóch płaszczyznach: uświadomienie szkodliwości pornografii oraz promocji katolickiej prasy, książki oraz katolickiej sztuki. Program tej uroczystości obejmował: uroczystą Mszę i kazanie okolicznościowe, pochód wszystkich katolików i organizacji z transparentami, uroczystą akademię, kolportaż czasopism i książek⁵³. W tym dniu celebracje urządzano z wystawieniem Najświętszego Sakramentu zarówno w czasie Mszy św., jak też podczas Nieszporów⁵⁴. W latach trzydziestych bp Fulman wiele razy przypominał o potrzebie angażowania różnych grup w obchód tej doniosłej uroczystości⁵⁵. W 1934 r. stwierdzono, że nie jest już potrzebne specjalne wezwanie pasterza diecezji, ponieważ uroczystość ta weszła „dostatecznie do pamięci, serca i umysłów kapłanów i wiernych”⁵⁶. Należy dodać, że starano się

⁵⁰ T e n ż e. *Uroczystość Chrystusa Króla*. WDL 1931 nr 7 s. 248.

⁵¹ T e n ż e. *Święto Chrystusa Króla w Lublinie*. WDL 1931 nr 9 s. 320.

⁵² *Konferencja duchowieństwa dekanatu krasnystawskiego i turobińskiego*. WDL 1931 nr 8 s. 288-299.

⁵³ *Akcja Katolicka to sprawa Boża*. WDL 1932 nr 8 s. 260-262.

⁵⁴ M. L. F u l m a n. *Uroczystość Chrystusa Króla*. WDL 1932 nr 8 s. 254

⁵⁵ Z o b. t e n ż e. *Uroczystość Chrystusa Króla*. WDL 1933 nr 8 s. 277.

⁵⁶ *Uroczystość Chrystusa Króla*. WDL 1934 nr 9 s. 319; *Święto Chrystusa Króla*. WDL 1934 nr 10 s. 336-337. W zachęcie do świętowania tego dnia czytamy: „Katolicy świeccy mają w tym dniu zadokumentować swoją żywą wiarę katolicką objawiając się w przywiązaniu i obronie kościoła świętego [...] Mamy oddać hołd Chrystusowi jako Królowi. W hołdzie tym będzie stwierdzenie naszych pragnień królowania Chrystusowego”.

nadawać obchodom określony temat. W 1934 r. brzmiał on: „Jubileusz Odkupienia wezwaniem do życia wewnętrznego i duchowego odrodzenia społeczeństwa”⁵⁷, natomiast w 1935 r.: „Chrystus uświęca rodzinę”⁵⁸.

Uroczystość Chrystusa Króla była również okazją do manifestacji jedności Kościoła wobec dezintegrującej działalności na terenie diecezji lubelskiej tzw. hodurówców. Przykładem w tym względzie stała się parafia Ruda Huta⁵⁹.

5. KULT ŚWIĘTYCH

5.1. UROCZYSTOŚĆ NAJSWIĘTSZEJ MARYI PANNY KRÓLOWEJ POLSKI

W pierwszych latach okresu międzywojennego dzień 3 maja obchodzono jako uroczystość państwową. Biskup zalecał, aby w tym dniu sprawować nabożeństwo o godzinie odpowiadającej wiernym. Organizowano zbiórkę pieniężną wspierającą działalność oświatową na wschodnich kresach państwa⁶⁰. W 1925 r. biskup lubelski na łamach „Wiadomości Diecezjalnych Lubelskich” zakomunikował, że w rocznicę Konstytucji 3-go maja będzie obchodzone po raz pierwszy święto Matki Bożej Królowej Polski. Zalecił, aby posłużyć się tego dnia jednym z formularzy wspólnych o Najświętszej Maryi Pannie⁶¹. W 1930 r. Stolica Apostolska na prośbę Episkopatu Polski zatwierdziła formularz Mszy i brewiarza na ten obchód. W kolejnej odezwie Biskup napisał: „Niech tedy we wszystkich świątyniach rozbrzmiewa hymn uwielbienia dla Pana i Boga naszego za opiekę nad Ojczyzną naszą [...]. Wszelkie nabożeństwa i przemówienia mają tchnąć miłością i radością [...]. Ludność należy wezwać do licznego udziału”⁶².

Przed uroczystością 3 maja 1932 r. Biskup zachęcał duchowieństwo, ażeby zaprosić na ten obchód przedstawiciele władz rządowych i samorządowych. Przestrzegał, aby tematy polityczne nie zdominowały uroczystości⁶³.

⁵⁷ *Uroczystość Chrystusa Króla*. WDL 1934 nr 9 s. 319

⁵⁸ *Święto Chrystusa Króla*. WDL 1935 nr 10 s. 299.

⁵⁹ *Z życia parafii Ruda Huta*. WDL 1932 nr 12 s. 390. Autor relacjonuje, że powołana do życia Akcja Katolicka walczy ze złem przez akademie ku czci Chrystusa Króla, ale także rozwijając kult św. Stanisława Kostki, dobrą prasę z Wilna, Niepokalanowa, Krakowa i Lublina.

⁶⁰ M. Fulman. *Zarządzenie w sprawie Uroczystości Trzeciego Maja*. WDL 1927 nr 3 s. 90.

⁶¹ T e n z e. *Uroczystość Królowej Polski Najświętszej Maryi Panny i święto narodowe Trzeciego Maja*. WDL 1925 nr 4 s. 97.

⁶² T e n z e. *Dzień Trzeciego Maja*. WDL 1931 nr 4 s. 109.

⁶³ T e n z e. *Uroczystość Narodowa Trzeciego Maja*. WDL 1932 nr 8 s. 108.

5.2. ŚW. STANISŁAW KOSTKA

Na początku posługi biskupiej pasterz diecezji lubelskiej Marian Fulman wydał w 1919 r. rozporządzenie o kulcie św. Stanisława Kostki. Zaznaczył, że obchody związane z tym Świętym można organizować 13 listopada lub w niedzielę następującą po tym dniu. Obchód ten winien obejmować: nowennę, spowiedź w wigilię święta, Mszę św. oraz przedstawienia, odczyty, pogadanki i deklamacje⁶⁴.

Kult św. Stanisława Kostki miał duże znaczenie pedagogiczne w kształtowaniu młodego pokolenia diecezji lubelskiej okresu międzywojennego. W 1926 r. anonimowy autor pisał entuzjastycznie na łamach „Wiadomości Diecezjalnych Lubelskich”: „I tu nad Wisłą, i w lasach biłgorajskich, i tam na ziemiach nadbużańskich powiewa sztandar młodzieży katolickiej, a na nim obraz świętego Stanisława Kostki, młodzieńca polskiego, któremu [...] młodzież nasza niesie łańcuszek serc pełen uczucia miłości i naśladowania jego cnót”⁶⁵. Wraz z rozszerzaniem się kultu św. Stanisława Kostki bp Fulman miał nadzieję na rozwój duszpasterstwa młodzieży. Poleciał, aby łączyć je z promocją Stowarzyszenia Młodzieży Polskiej: „Parafia bez organizacji młodzieży jest po prostu kalectwem dotknięta”⁶⁶.

Kult św. Stanisława Kostki rozwijał się w Seminarium Duchownym. Społeczność seminaryjna systematycznie organizowała wieczornice ku czci tego patrona młodzieży. Na przykład 16 listopada 1924 r. jej zwieńczeniem był referat „Najświętsza Maryja Panna w cywilizacji polskiej”⁶⁷. Zachowało się sprawozdanie z obchodów uroczystości ku czci św. Stanisława Kostki w Seminarium z 1927 r. W przeddzień odbyły się Nieszpory, którym przewodniczył ks. Zenon Kwiek, rektor Seminarium, a 13 listopada sprawowano Mszę św. pod przewodnictwem ks. Jana Dąbrowskiego. Kazanie wygłosił ks. Władysław Goral. Wieczorem odbyła się akademie, którą przygotowali alumni z „Bractwa Pomocy”. Biskup Fulman w przemówieniu końcowym stwierdził, że szczególnym obszarem pracy misyjnej są wschodnie tereny diecezji lubelskiej, gdzie zamieszkuje 150 tys. prawosławnych⁶⁸.

W 1935 r. władza diecezjalna wydała raz jeszcze zarządzenie o potrzebie organizowania triduum przed świętem Stanisława Kostki. W sam dzień

⁶⁴ *Uroczystość św. Stanisława Kostki*. WDL 1919 nr 9 s. 262-263.

⁶⁵ *Jak należy zabierać się do pracy wśród młodzieży pozaszkolnej?* WDL 1926 nr 9 s. 277.

⁶⁶ *Uroczystość Stanisława Kostki*. WDL 1924 nr 8 s. 90.

⁶⁷ *Akademie ku czci świętego Stanisława Kostki w Seminarium Duchownym*. WDL 1924 nr 7 s. 170-171.

⁶⁸ *Kult świętego Stanisława Kostki*. WDL 1927 nr 10 s. 316.

dedykowany Świętemu młodzież ze sztandarem powinna udać się do kościoła. Po Mszy św. i błogosławieństwie Najświętszym Sakramentem należało odśpiewać *Boże coś Polskę* lub *My chcemy Boga*. W ołtarzu winien być umieszczony obraz Świętego⁶⁹.

5.3. ŚW. ANDRZEJ BOBOLA

Postuga biskupia Mariana Fulmana przypadła na czas intensywnego rozwoju kultu św. Andrzeja Boboli na ziemiach polskich. W Lublinie kult tego Świętego został zintensyfikowany wraz z przybyciem w 1938 r. relikwii tego męczennika. Uroczystości związane z tym wydarzeniem miały bardzo bogaty charakter. Młodzież ze szkoły średniej i powszechnej przeniosła relikwie męczennika w uroczystej procesji z Kolegium Bobolanum do kościoła Jezuitów przy ul. Królewskiej. W kościele przy ul. Królewskiej odbyło się triduum poświęcone podlaskiemu męczennikowi. 15 maja 1938 r. procesję z kościoła Jezuitów do Bobolanum prowadził bp Fulman. W czasie procesji relikwie nieśli przedstawiciele poszczególnych władz: generał Mieczysław Smorawiński, wicewojewoda lubelski Władysław Długocki, prezes Sądu Apelacyjnego Bolesław Sekutowicz, prezydent Lublina Bolesław Liszkowski. W procesji uczestniczyło około 30 tys. osób⁷⁰. Na zakończenie uroczystości ku czci św. Andrzeja Boboli dnia 29 maja 1938 r. odbyła się akademie w teatrze miejskim. Referat o życiu Świętego wygłosił ks. Roztworowski, postulador jego procesu kanonizacyjnego. Udział w niej wzięli m.in. bp Fulman oraz wojewoda lubelski Jerzy Albin de Tramecourt. Depeszę z wyrazami jedności wysłano do Ojca Świętego⁷¹.

Kult św. Andrzeja Boboli spełniał, w ocenie bpa Fulmana, wartość wychowawczą. W liście do młodzieży zamojskiej z racji nawiedzenia przez relikwie świętego męczennika kościoła św. Katarzyny napisał: „Okres szkolny jest okresem przysposobienia do życia, wdrażania do wielkich cnót, które tworzą zgrab charakteru potrzebnego do wypełniania obowiązków swego powołania [...]. Cnoty Boboli będą zawsze potrzebne. Gotowość do boju i nie-raz do męczeństwa za sprawę wzniosłą i świętą zawsze będą potrzebne”⁷².

⁶⁹ *O uroczysty obchód świąt Patrona Młodzieży świętego Stanisława Kostki*. WDL 1935 nr 10 s. 302.

⁷⁰ *Uroczystości ku czci św. Andrzeja Boboli*. WDL 1938 nr 5 s. 195.

⁷¹ *Akademia ku czci świętego Andrzeja Boboli*. WDL 1938 nr 6 s. 223.

⁷² M. F u l m a n. *Biskup Lubelski do kochanej młodzieży szkół zamojskich*. WDL 1938 nr 8-9 s. 262-263.

Na wniosek parafian w Tyszowcach, którzy zebrali ponad tysiąc podpisów, 16 maja 1939 r. odbył się pierwszy odpust parafialny w diecezji lubelskiej ku czci tego Świętego. Kronikarz podaje, że uroczystości przekroczyły granice tej parafii. Zgromadziło się około 15 tys. wiernych i 22 kapłanów. Uroczystości przewodniczył bp Władysław Goral⁷³.

5.4. ŚW. JOZAFAT

Rozwój kultu św. Jozafata bp Fulman uznał za ważny czynnik ewangelizacyjny, ponieważ na terenie diecezji lubelskiej zamieszkiwało wielu prawosławnych. W związku z rocznicą trzechsetlecia jego śmierci biskup lubelski zalecił, ażeby ten dzień wykorzystać do rozpowszechniania jego kultu⁷⁴.

Przypominaniem życia i dzieła świętego Jozafata zajmowało się Koło Badań nad Kościołami Wschodnimi, które istniało w Katolickim Uniwersytecie Lubelskim. Organizowało ono systematycznie spotkania poświęcone jego osobie. W 1931 r. akademia taka odbyła się 20 listopada i złożyły się na nią: wygłoszony przez ks. Dobrzyckiego referat zatytułowany *Metoda pracy unijnej według św. Jozafata na tle jego życia*, śpiewy w języku starosłowiańskim oraz przemówienie bpa Fulmana, wskazujące na wagę pracy misyjnej i czystość intencji w działalności ewangelizacyjnej⁷⁵. W 1932 r. ks. M. Niechaj wygłosił referat zatytułowany *Liturgia drogą zjednoczenia Kościołów*⁷⁶. W następnym roku ks. J. Księżpolski przygotował odczyt zatytułowany *O duszy rosyjskiej i jej religijności według Bierdiajewa*⁷⁷. 18 listopada 1934 r. w czasie podobnej akademii ks. A. Kaźniuk wygłosił referat zatytułowany *Pogląd nowej teologii prawosławnej na jedność Kościoła*. Jak zaznaczył sprawozdawca, wraz z bpem Fulmanem uczestniczyło w niej wiele osób świeckich i duchownych⁷⁸.

W podsumowaniu trzeba podkreślić ogrom dokonanej pracy bpa Fulmana na polu promocji liturgii i pobożności ludowej. Artykuł nie rości sobie prawa do wyczerpania tematu. Wiele form pobożności ludowej, które propago-

⁷³ Por. *Pierwszy odpust ku czci świętego Andrzeja Boboli w Tyszowcach*. WDL 1939 Nr 6-7 s. 85.

⁷⁴ M. F u l m a n. *Jubileusz św. Jozafata*. WDL 1923 nr 2 s. 48-49.

⁷⁵ Zob. *Akademia ku czci świętego Jozafata*. WDL 1931 nr 10 s. 348.

⁷⁶ *Akademia ku czci św. Jozafata w Uniwersytecie*. WDL 1932 nr 10 s. 339.

⁷⁷ *Akademia ku czci św. Jozafata*. WDL 1933 nr 10 s. 362.

⁷⁸ M. F u l m a n. *Akademia ku czci św. Jozafata*. WDL 1934 nr 12 s. 433.

wał bp Fulman, na stałe weszło do życia diecezji lubelskiej. Na podkreślenie zasługuje jego troska o piękno i dostojność sprawowanej liturgii, a zwłaszcza Mszy św.; promocja kultu Najświętszego Serca Jezusa; rozwój kultu Świętych. Wprowadził systematyczne nauczanie katechizmu zarówno dzieci, jak i dorosłych, promował rozwój misji i rekolekcji. Zabiegał o rozwój stowarzyszeń i organizacji kościelnych.

BIBLIOGRAFIA

- Niechaj M.: Liturgia Wschodnia czyli Msza św. według obrządku bizantyjsko-słowiańskiego. Lublin 1937.
- Nowowiejski J.: Ceremoniał parafialny. Płock 1892.
- Parasch P.: Rok liturgiczny. Poznań 1956.
- Rytuał dla diecezji polskich. Katowice 1927.
- Walewander E.: Marian Leon Fulman 1866-1945, biskup lubelski. WDL 1985 nr 5-7 s. 139-141.
- Wierusz-Kowalski J.: Liturgika. Warszawa 1995.

BISHOP MARIAN FULMAN (1918-1945) AS A PROMOTER OF LITURGICAL LIFE IN THE LUBLIN DIOCESE

Summary

This paper shows the activity of Bishop Marian Fulman as a promoter of the Liturgy and various forms of popular piety. He was appointed Bishop of Lublin in 1918. Bishop Fulman reorganized the network of deaneries and parishes. He erected seven new deaneries and eighty-six parishes. Through his legal and pastoral activity he contributed to organization and development of the ministry to God. He introduced the practice of systematic teaching of catechism on each Sunday. He was concerned about the development of Eucharistic life, introduced two Holy Masses on Sundays and holidays, ordered Sunday devotions, promoted early First Communion, and convened an Eucharistic Congress. He propagated the worship to the Most Sacred Heart of Lord Jesus and Christ the King. He popularised the cult of the saints, especially St. Stanislaus Kostka and St. Andrew Bobola. In this cult he found moral and patriotic values, such that were specially needed in the education of the youth. he would lay much importance on the development of church societies for adults and adolescents.

Translated by Jan Kłos

Słowa kluczowe: liturgia, bp Fulman, diecezja lubelska.

Key words: the Liturgy, bp Fulman, Lublin Diocese.